

UO‘K-632

Kuzgi tunlam va unga qarshi kimyoviy pestidsitlarning samaradorligi.

Botirov Sodiq Ahmad o‘g‘li

Qulmurodov Baxtiyor

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti assistentlari

Eraliyav Javohir Bahodir o‘g‘li

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti talabasi

Anotatsiya. G‘o‘zaga vegetatsiya davrida bir necha turdagi zararkunandalar zarar yetkazadi. Shular jumlasidan kuzgi tunlam qurtlari xam nihollik davrida o‘simlikning ildiz qismiga sezirarli darajada zarar yetkazadi. Ushbu maqolada kuzgi tunlam qurtlariga qarshi qo‘llanilgan preparatlar samaradorligi haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar. G‘o‘za, zararkunanda, kemiruvchi, xosil, zarar, qarshi kurash, tunlamlar, qurt, ildiz.

KIRISH. Paxta yetishtiriladigan barcha maydonlarda g‘o‘zaning yer ostki organlariga zarar beruvchi tunlamlarning bir necha turi aniqlangan. Tunlamlar g‘o‘zaga turli darajada shikast yetkazadi. O‘zbekiston sharoitida g‘o‘zaga ko‘pincha kuzgi tunlam (ko‘k qurt) zarar beradi. Boshqa tunlamlardan, undov va yovvoyi tunlam uchramaydi, ammo ba‘zi yillarda bu zararkunandalar ham paxtaga katta xavf tug‘dirishi mumkin. Bu tunlamlar hammaxo‘rdir, lekin ularning xush ko‘radigan ekinlari va begona o‘tlari xam mavjud.

Kuzgi tunlam (*Agrotis segetum* Den. et Schiff). Sug‘oriladigan paxtachilik tumanlarida keng tarqalgan zararkunandalardan biridir. Uning qurtlari 34 ta o‘simliklar oilasiga mansub bo‘lgan yuzlab ekinlarga zarar yetkazadi. G‘o‘za, beda, qand lavlagi, makkajo‘xori, g‘alla, moyli o‘simliklar va poliz ekinlari, shuningdek, pechak, yovvoyi tojixo‘roz, sho‘ra, olabo‘ta kuzgi tunlamning eng xush ko‘rgan ozig‘idir. Kuzgi tunlam qurtlari unib chiqayotgan g‘o‘za chigitini shikastlab, urug‘ pallalarini teshadi, ildizlarni yoki ildiz bo‘g‘zi yaqinidagi poyani kemiradi, ba‘zan maysaning yer ustki qismiga ham zarar yetkazadi. Shonalash davrida, ya‘ni g‘o‘za poyasining ostki qismi dag‘allashgan vaqtda, tunlam qurtlari ularni kemirishga ojizlik qiladi. Shu boisdan qurtlar ertagi ekinlarga qaraganda kechki ekinlarga ko‘proq zarar yetkazadi.

Kuzgi tunlam zararlagan
g‘o‘za

Kuzgi tunlamning
lichenkasi

Ishlov berilganda nobud
bo‘lgan tunlam lichenkasi

Mutaxassislarning fikricha, g‘o‘zaning besh-olti chinbarg fazasidan keyin shikastlanmasligiga mazkur sabablardan tashqari oziqa biokimyoviy tarkibining o‘zgarishi ham sabab bo‘ladi. Qurtlar yoppasiga ko‘paygan yillari maysalar shu qadar siyraklashadiki, hatto bu ekinni qayta ekish zarur bo‘lib qoladi. G‘o‘za erta ekilganda katta yoshdagi qurtlar paydo bo‘lguncha besh-oltita chinbarg chiqarib ulguradi va shikastlanmaydi, chunki bunday g‘o‘zani qurt yeya olmaydi. Kech ekilgan g‘o‘zani tunlam qurtlari qattiq shikastlaydi. Kuzgi tunlam kechki ekinlardan makkajo‘xori va boshqa o‘simliklarga kuchli shikast yetkazishi mumkin. Kuzgi tunlamning shikastlash belgilari va qanday zarar yetkazishiga, shuningdek morfologik belgilariga qarab boshqa tunlam turlaridan ajratib olish mumkin.

Tadqiqot uslublari. Hisobga olish ishlarida ekin maydonlarining diagonali bo‘yicha har 25 metrdan namuna olindi. Ildizlarni zararkunandalar bilan zararlanish darajasi – o‘simlik qattiq zararlangan vaqti kuzatiladi. Hisoblashlar olib borishda kuzatiladigan maydonning 10 ta joydan shaxmat usulida ekin maydoni bo‘ylab 1m² dagi zararkunanda soni aniqlandi. Har bir 1m² dan (kamida 50) o‘simlik ko‘zdan kechirildi. 1m² dagi zararkunanda soni aniqlash M.S.Gilyarov formulasi asosida olib borildi.

Tajribalar tasdiqlangan ish dasturiga muvofiq quyidagi sxema bo‘yicha o‘tkazildi:

1. EMABEN 5% s.d.g
2. DEXED RINE em.k.
3. Nazorat - (preparatsiz)

Kuzgi tunlamga qarshi 14 kunlik qarshi kurash choralari olib borildi. 2023 yilda Termiz tumani tumanida o‘tkazilgan tadqiqot natijalari 1-jadvalda keltirilgan bo‘lib, bunda sinalgan barcha kimyoviy preparatlar kuzgi tunlamga qarshi kurashda yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. O‘tkazilgan tajribalar xulosasiga ko‘ra, turli kimyoviy guruxlarga mansub pestidsitlar EMABEN 5% s.d.g (*Emamektin behzoat 50g/kg*) 0,4 kg/ga, DEXED RINE em.k (*Deltametrin 25 g/l*) 0,7 l/ga sarf meyyorlarida tunlam qurtlarga qarshi qo‘llash tavsiya etiladi.

Tadqiqot natijalari. O‘tkazilgan tajribalar xulosasiga ko‘ra, turli kimyoviy guruxlarga mansub pestidsitlarning kuzgi tunlamga qarshi qo‘llanilgandagi biologik samaradorligi.

1-jadval

№	Preparat nomi	Sarf meyyori kg, l/ga	1 m ² dagi fitonomuslar soni			Biologik samaradorlik % da		
			Ishlov berishdan oldin	Ishlov berilgandan keyin		3	7	14
				3	7			

1	EMABEN 5% s.d.g	0,4	12.5	9	7	3	28	44	75
2	DEXED RINE em.k	0,7	11	10	8	6	9	27	45
3	Nazorat (ishlov berilmagan)	-	9.5	8	7	5	-	-	-

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Entomologiya (H.Kimsanboyev, S.Ergashev, R.O‘lmasboyeva, B.Sulaymonov) „O‘qituvchi“ nashriyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent– 2006
2. Xo‘jaev Sh.T. Entomologiya, qishloq xo‘jalik ekinlarini himoya qilish va agrotoksikologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2010. – 355 b.
3. Xo‘jaev.Sh.T. O‘simliklarni zararkunandalardan uyg‘unlashgan himoya qilishning zamonaviy usul va vositalari. Toshkent: <Navruz> -2015 331 b.
4. Olimjonov R.A. “Entomologiya”-Toshkent: O‘qituvchi-1977.4.
5. Mamatmurotovich, A. S., & Axmad o‘g‘li, B. S. Ingichka tolali g‘o‘za navlarida o‘simlikxo‘r qandalalarning zararlilik darajasi.
6. Murodov S.A. “Umumiy entomologiya kursi”.-Toshkent: “Mehnat” -19865.
7. Norboyevich, K. A., & Fayzullayevich, G. B. (2023). RODENT PESTS OF ALFALFA AND EFFECTIVENESS OF PESTICIDES AGAINST THEM. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(4), 1227-1231.
8. Kimsanboyev.X.X., O‘lmasbayeva R.SH., Xalilov Q.X.-“Umumiy va qishloq xo‘jalik entomologiyasi”.Toshkent: O‘qituvchi-2002
9. Khaytmuratov, A. F., Abdulkarimova, M. A., & Kulmurotova, A. M. (2023). DEVELOPMENT AND DAMAGE OF THE CORN MOTH. *Academic research in educational sciences*, 4(3), 15-20.
10. <https://fayllar.org/>
11. <https://www.agropages.com>

